

Pojišťování.

Zvláštním druhem zabezpečení a eventuelního vzniku důchodů jest pojišťování. Jeho účelem jest zmenšiti risiko případné ztráty jmění neb důchodu pro budoucnost.

Pozorováním mnoha případů po delší dobu pozorovací zjištěno totiž přibližně poměrné množství případů, v nichž nastává mimořádná, jednotlivcem nezaviněná a neodstranitelná, ztráta, z čehož usuzuje se na pravděpodobnost takovéhoto ztrát v budoucnosti.

Toto pojištění může se díti dvojným způsobem. Řekněme na př., že by všichni 20letí se zavázali, že pozůstalým každého z jejich ročníku vyplatí 1000 K tak, že každý z nich stejným obnosem rovnajícím se počtu splatných tisícovek korun, děleným počtem zbylých 20letých přispěje k výplatě takto pojištěné sumy. To bylo by příspěvkové pojištění. Tyto příspěvky byly by tím větší, čím více bylo by v tom kterém roce úmrtí a čím méně bylo by těch, kteří by zůstali na živu. Toto pojištění ukázalo by nebezpečí úmrtnosti. K témuž výsledku lze dojíti jinak.

Dlouholetou statistikou zjištěna úmrtnost obyvatelstva v jednotlivých ročnících stáří, zjištěna dále úmrtnost lidí, kteří v určitém stáří byvše prohlédnuti lékařsky, sledáni byli zdravými. První statistika sloužila za základ výpočtu, kolik lidí dvacetí, třiceti, čtyřicetiletých umírá a mnoho-li je to procent celkového jich počtu, dále kolik lidí 20letých ve sčítacím období na př. 1850 zbylo (jsouce 30 let staří) ve sčítání 1860 atd. A dle těchto dat (bez ohledu na zdraví jejich) vypočítáno dle počtu pravděpodobnosti²⁾, mnoho-li by musili všichni 20letí platiti ročně, aby byly kryty kapitály, které by se vyplatiti musily těm, kteří

²⁾ Počtem pravděpodobnosti jmenujeme ustanovení čísla, které nám vznikne, když dělíme počet případů, kde událost nastala, celkovým počtem všech těch, u nichž nastati mohla, tedy počet úmrtí v určitém stáří dělen počtem všech lidí téhož území v onom stáří. Jinak, hodím-li kostkou, jejíž stěny označeny čísly 1—6, jest pravděpodobnost, že sazené číslo padne $\frac{1}{6}$, vsadím-li na vyjítí číslo z 90, je pravděpodobnost $\frac{1}{90}$.

zemrou ve 23., 24., 25., 26. atd. roce svého věku, když by ode všech stále ve stejné výši placené příspěvky (premie) byly uloženy na př. na úrok 4%. Musil by z těchto příspěvků, rozmnožených o úroky z nich býti zde kapitál, který by stačil krýtí všecky pro případ úmrtí pojištěné obnosy. Tím vznikla by pojišťovna, která za premii stále stejnou pojišťovala by sumy pro případ úmrtí s kapitálovým krytím pojištěných obnosů. Takových pojišťoven vzniklo více a nebraly k pojištění všecky hlásící se šmahem, nýbrž jen ty, kteří byli uznáni při svém pojištění za zdravé, nevyplácely pojištěný obnos při tom, zemřel-li pojištěnec do tří let. Poněvadž pojištění bylo dobrovolné, dostali k pojištění méně lidí — poněvadž nemusili se pojistiti všichni — ale za to vylučují z pojištění lidi nezdravé, u nichž pravděpodobnost brzkého úmrtí jest větší.

Jestliže počet úmrtí a výše pojištěného kapitálu nedosáhne počtu úmrtí a výše pojištěného kapitálu, jak bylo při výpočtu premie předpokládáno, pojišťovna na úmrtnosti vydělá, přesahuje-li však předpokládaný počet a výši, prodělá na úmrtnosti. Zisk a ztráta zde znamená tolik, že v prvním případě nemusí býti pro budoucí krytí výplat v rezervách pojišťovacích, v kapitále nahromaděném tolik, mnoho-li tam po výplatách pojištěných kapitálů zbylo; v druhém, že tam má býti více.

Z tohoto rizika vyvinuly se vzájemné pojišťovny, u nichž pojištěnci jsou zavázáni zvýšiti premii placenou, nebo dáti si líbiti snížení pojištěného kapitálu pro případ, že by počet úmrtí a výše kapitálu byly větší, než se předpokládalo, naproti tomu dělí se o zisk, když úmrtnost je menší. Jak zřejmo, jest tato forma jistou kombinací s příspěvkovým pojišťováním.

Statistickými daty velkého množství anglických pojišťoven zjištěno bylo procento úmrtnosti jejich pojištěnců, podrobených lékařské prohlídce a tím vyplněna mezera, která zde byla, poněvadž státní statistika mohla dáti jen odpověď na to, mnoho-li ze všech lidí určitého stáří dožije se jistého stáří vyššího bez ohledu na jejich zdraví, tedy jednak procento z ohromného počtu (které je vždy nižší), jednak procento bez ohledu na tělesnou zdatnost (které bude vždy vyšší než při výběru). A z těchto zkušeností sestaveny pak tabulky o úmrtnosti po-

jištěnců tak zv. anglické; stejně provedeno v Německu, podobně v Rakousku.

A tyto zkušenosti sloužily za základ výpočtu prémie.

A poněvadž byly přesnější, daly podnět k tomu že se to-
toho druhu činnosti uchopily společnosti výdělečné (akciové
a jiné), u nichž pojištěnec nemá závazku zvýšiti prémie při
ztrátě na úmrtnosti, nedostává však celý podíl na zisku z úmrtnosti.⁹³⁾

Jak při příspěvkovém, tak kapitálově krytém (prémiovém)
pojištění zaplatí všichni přeživší pojištěnci pozůstalým zemřelých
jejich pojištěné kapitály. Ti, kteří dlouho žijí, zaplatí třeba
více, než mnoho-li jejich pozůstalí dostanou při jejich úmrtí.
Oni však měli právě výhodu, že byli dlouho živi, že nebyla je-
jich rodina vydána ztrátě, způsobené předčasným úmrtím,
kteroužto ztrátu si právě pojistiti chtěli.

Příspěvkové pojištění, jak zřejmo, jest primitivnější, výše
příspěvku měnlivá a s ubýváním pracovní síly rostoucí.
Proto tento způsob jest vytlačován kapitálovým krytím a
zavádí se jen tam, kde není přesně známo riziko. Tak na př.
úrazové pojišťování dělnické v Německu bylo příspěvkové, po-
něvadž nebyla známa nejenom statistika úrazová, ale také ne
doba, po kterou byli živi ti, kdož úraz utrpěli; a jak dlouho
tedy rentu brali. V Rakousku zavedeno bylo hned pojištění
kapitálově kryté, což mělo za následek veliké pojišťovací
schodky úrazových pojišťoven, t. j. schodky v tom smyslu, že
nahromaděný kapitál by nestačil k trvalému vyplácení rent,
poněvadž těchto rent bylo více, než se předpokládalo a trvaly
déle, než se mysliło. To ovšem vedlo k zvyšování příspěvků,
k rozmnožení nebezpečnostních tříd a pod. — Bratrská pokladna
hornické trpěly na stejné závadě nesprávného počtu pravdě-
podobnosti a mimo to svou malostí a roztržitostí, neboť čím
větší jest okruh působnosti, čím větší počet pojištěných pod
různými podmínkami žijících, tím více se vyrovnává riziko.
Bratrská pokladna pro jeden důl byla pasivní, jakmile výbuch
v dole se opakoval dvakrát, ač předpokládáno, že v téže době
bude jednou. Kdyby byla jedna bratrská pokladna na př. pro

⁹³⁾ Při tom prémie, která se platí, zahrnuje v sobě: 1. obnos
potřebný ke krytí výplat pojištění dle počtu pravděpodobnosti
(čistá, netto prémie), 2. přírážky správní, získávací, válečnou a
pod. a dohromady pak vznikne hrubá prémie (brutto prémie).

celé Čechy, stalo by se, že na jednom dole by byl výbuch dvakrát, na jiném by se vůbec neudál, ač předpokládán jeden, a tím by se risiko vyrovnalo.

Při pojištění vůbec jest velmi důležité, aby bylo co nejrozsáhlejší, zahrnovalo v sobě co nejvíce pojištění jednotlivých, poněvadž tím risiko se zmenšuje. Je totiž přirozeno, že první, kdož pojistiti se chtějí, jsou ti, kdož důvodně se obávají ztráty, teprve v dalších řadách přijdou ti, u nichž ztráta jest méně pravděpodobná, konečně ti, kteří si řeknou, že čert nikdy nespí. Kdyby se pojišťovali proti škodám z krupobití ti, u nichž je krupobití častým hostem a nikdo jiný, nebylo by pojištění možné. Stane se možným teprve, když pojišťují se lidé s menším riskem, kde kroupy tlukou za 10, 15 let a konečně ti, kteří slyší vypravovat, jak před 20 neb 30 lety u nich potlouklo.

Čím rozšířenější je pojištění v řadách menších risik, tím může býti prémie nižší a ovšem toto snížení premie působí zase na rozšíření pojištění, protože poplatek je nepatrný u srovnání s velikostí škody, kdyby nastala. Dokladem toho je na př. pojišťování proti škodám z ohně.

Zásada tato plyne právě z toho, že ti, kdož mají menší risiko svými premiiemi, platí ztráty druhých.

Na tomto podkladě založeno jest nucené pojišťování místo pouhého pojištění dobrovolného. Odůvodněno je tam, kde nelze očekávat, že by mohlo býti dosaženo účelu pojištění, kdyby bylo ponecháno dobré vůli jednotlivců neb celých kategorií. Nucené pojištění může provést stát neb jiná korporace, opatřená zákonem mocí donucovací.⁹⁴⁾ Takovým pojišťováním jest na př. nemocenské a úrazové pojištění dělnické. Zpravidla při něm pojištěné sumy jsou malé, dobytost premii vzhledem k hospodářskému stavu byla by nemožna, kdyby nebyla učiněna zvláštní opatření (na př. ručení zaměstnavatelů za příspěvky, srážka jich se mzdy, privilegované pořadí knihovní i konkursní a pod.).

Risiko pojišťovací jeví se mimo pravděpodobnost, že škoda nastane, také v její výši. Pojištění velkého objektu (továrny)

⁹⁴⁾ Od nuceného pojišťování dlužno lišiti monopol pojišťovací, při němž stát jest jediným podnikatelem pojišťování určitého druhu bez nucenosti jednotlivců. Na př. pokus o monopol životního pojišťování v Itálii.

milionové ceny, veliké pojištění na život a pod., kde by pojišťovna v případě škody utrpěla veliké ztenčení svých fondů.

Aby kryly toto riziko, zajišťují se pojišťovny buď mezi sebou neb u samostatných ústavů zajišťovacích. Několik pojišťoven uzavře smlouvu, že na př. 50% určitých, u jejich společného ústředí přihlášených pojistek si zajistí tím způsobem, že v případě nastalé výplaty pojistky na společný účet všech zúčastněných pojišťoven bude 50% pojištěné sumy vyplaceno. Pojišťovny pak přispějí k této výplatě dle smluveného klíče (na příklad dle poměru sum, jež k společnému zajištění přihlásily). Je-li ústav samostatný zajišťovnou, neb zabývá-li se pojišťovna také zajišťováním po obchodnicku, děje se to tak, že pojišťovna část velké pojistky za prémii zajišťovací u zajišťovny si zajistí (na př. při pojištění 200.000 K na úmrtí, zajistí si u spolku pojišťoven 50%, u zajišťovny 25%, takže jí zbude přímé riziko 50.000 K). Poněvadž zajišťovací premie je nižší než premie zajišťovací (v níž jsou přírážky na režii a pod. k čisté prémii, a u zajišťovny, pracující jen s ústavy, ne s jednotlivci, jest režie menší), může pojišťovna tento obchod provést.

Pojišťování pod vlivem anglickým velmi se rozšířilo a rozeznáváme řadu druhů pojištění. V první řadě ty, které mají chrániti jmění buď před poškozením (pojištění nemovitostí i věcí movitých proti škodám z ohně, krupobití, povodní, pojištění věcí při dopravě, pojištění proti pádu dobytka a pod.) nebo ztrátou (pojištění hypotečních pohledávek, zajištění u pojišťoven, pojištění proti krádeži a vloupání, pojištění nároků z povinného ručení a pod.); dále pojištění proti škodám ze ztráty výdělkové schopnosti následkem nemoci, úrazu, neschopnosti pracovní (invalidity), stáří; pojištění důchodu (pensionní pojištění, prosté pojištění důchodu, pojištění proti škodám z nezaměstnanosti), pojištění životní a to buď na dožití neb úmrtí, neb pojištění ve prospěch vdovy a dětí.

Národohospodářský význam pojišťování spočívá v tom, že umožňuje zvláštní druh tvoření důchodu, ať již tím, že přímo důchod jest výsledkem pojištění (při životním pojištění), nebo že jeho trvalost zajišťuje tím, že chrání před škodou jmění, jež je pramenem důchodu, nebo jehož ztráta by způsobila ohrožení důchodů (dům) a jeho spotřebovatelné výše, nebo tím, že jest poskytován důchod, ač dosavadní pramen jeho na

čas neb trvale zanikl (krupobitní, pensijní, úrazové, nemocenské, invalidní, starobní, vdovské a sirotčí pojišťování).

Pojišťování dosáhlo ohromného rozvoje a je předmětem velikých zisků. Obzvláště pojišťování životní jest tak spletité, že nemůže mu neodborně vzdělaný porozumět. Uváží-li se, že v Rakousku obnášely dividendy v letech 1900—1910 průměrně u akciových společností pojišťovacích 21.22%, u ostatních akciových společností 8.88%, jest zřejmo, že zisky jsou zde neobyčejně neúměrné a že jest povinností státu pečovatí velmi přísně o dohled, poněvadž mnoho z těchto zisků odvozuje se z pramenů na právé čistých (z pojistek propadlých následkem včasného nezaplacení premií, storen, odkupů pojistek a pod.). Proto žádá se veřejné uveřejňování účtů — jimž však laik nerozumí — stanovení pravidel pojišťovacích (regulativů), jež rozmanité formy nemohou však postihnout, skutečná státní, odborná kontrola a konečně monopol pojišťovací (v Itálii dle zák. ze 4. dubna 1912 pro životní pojišťování zaveden).

Sestátnění všeho pojišťování jest zastáváno německým národohospodářem Adolfem Wagnerem a povlovně k němu dojde.⁹⁵⁾ Vidíme již nyní, že veřejné korporace vystupují jako konkurenti soukromých společností (pojišťování proti škodám z ohně v Německu, Rakousku, Rusku a Švýcarsku velmi zhusta provozuje se veřejnými korporacemi, životní pojišťovny zřídily D. Rakousy, Morava, město Praha, provincie Východopruská, Slezská, Pomořanská, Poznaňská, Braniborská; státní spořitelny v Rusku provozují rovněž veřejné pojištění životní).

Dosud však pojišťování provozuje se buď výdělečně (akciové společnosti) neb spolky na podkladě vzájemnosti nebo veřejnými korporacemi (buď konkurenčně nebo výhradně).

Sociálně nejdůležitější jest dělnické pojišťování, poněvadž zde pečuje se o důchod vrstev, které pravidelně nemohou zachovati jmění. Proto také vidíme, že zaměstnavatelé nuceni jsou k příspěvkům a že stát přejímá — u starobního a invalid-

⁹⁵⁾ Výhodami jeho dle Wagnera bylo by: zlcinění pojištění, odstranění sprostředkovatelů a velikých výloh získávacích, odpadnutí výloh na reklamu, odstranění zisků společností, které jsou přímo z důchodů obyvatelstva, možnost čelití škodám opatřeními v jiných oborech správy — povinnost léčební při životním, předpisy stavební při ohňovém a pod., přijímání risik nyní odnítaných.

ního pojištění — závazky přímo doplňovati rentu, takže to není již čisté pojištění, nýbrž příspěvek plynoucí z povinnosti společnosti ve stát organisované starati se o členy nouzi trpící a rozvrhnouti tento podíl v daních na všechny. Neboť příspěvky, které platí dělník nebo zaměstnavatel, octnou se konec konců v cenách zboží. Příspěvky dělníkovy ve zvýšené mzdě, k níž příspěvky podnikatelovy se přičtou a započítají do výrobních nákladů. Není-li možno zvýšiti tak tyto příspěvky, aby byla renta přiměřená, poněvadž by stoupnutí cen výrobků hospodářství národní nesneslo (bylo by vydáno konkurenci ciziny a pod.), nastupuje stát, doplňuje renty a výlohy hradí z daní.

Celá řada pojišťování provádí se bez základu pojišťovacího v odborových organisacích dělnických, obzvláště poskytování podpor pro případ nezaměstnanosti, vdovských a sirotčích podpor.

V Anglii, kde vůbec svépomoc a samospráva jest vysoce vyvinuta, provedly dělnické organisace rozsáhlé pojišťování dělnické svépomocně a zákony o ručení podnikatelů bylo jen doplněno, tedy pojišťování, které v Německu a jinde provedeno zákonem a nuceně. Toto nucené provedení dělnického pojištění mělo nejenom sociální, nýbrž i politický význam, poněvadž rychle bylo docíleno postavení dělnictva obdobného Anglii a tím posílení tohoto osobního faktora výrobního pro rozvoj německého průmyslu pro konkurenci s Anglií. Ještě dále jde tak zv. lidové pojištění, které značí všeobecné zabezpečení státních občanů nejnižším příjmem k životu potřebným (existenčním minimem) jak provedeno v Dánsku, Francii, V. Britanii, N. Zélandu a některých australských státech, ne však na podkladech pojišťovací techniky. Lidovým pojištěním nazýváme také pojištění drobných kapitálů, pohřebného a pod., kde se platí týdně a premie se vybírá, a pravidelně je prováděno spolky, bratrstvy a pod. Podrobné úvahy náleží do národohospodářské politiky.

Oddíl IV.

Chudinství.

Zvláštní tvoření důchodu vidíme u oněch lidí, kteří se dostali do stavu chudoby. Chudobou jmenujeme onen stav, v němž člověk jest trvale neschopen hospodářské činnosti.